

کارکردهای کلیدی و مهم کتابخانه‌ها در پیشبرد فعالیت‌های علمی و پژوهشی

(تاریخ دریافت ۱۴۰۴/۱۰/۱۵ - تاریخ تصویب ۱۴۰۴/۱۲/۰۴)

ایرج بختیاریان^۱

مریم مجیرلیانی

چکیده

کتابخانه‌ها در زیست بوم علم، صرفاً محل نگهداری منابع یا ارائه خدمات امانت نیستند، بلکه به مثابه نهادی میانجی و زیرساختی، در تمام چرخه پژوهش از شکل‌گیری ایده تا انتشار، ارزیابی، دیده شدن و ماندگاری نتایج نقش آفرینی می‌کنند. در دهه‌های اخیر، گسترش تولیدات علمی، پیچیدگی روش‌های جستجو و اعتبارسنجی، رشد داده‌محوری در علوم، توسعه نشر دیجیتال و حرکت جهانی به سمت علم باز، موجب شده است که کارکردهای کتابخانه‌ها در دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی بازتعریف شود. این مقاله با رویکرد توصیفی تحلیلی، کارکردهای کلیدی کتابخانه‌ها را در پیشبرد فعالیت‌های علمی و پژوهشی تبیین می‌کند و نشان می‌دهد که کتابخانه‌ها چگونه از طریق تامین دسترسی موثر به منابع، ارتقای سواد اطلاعاتی و پژوهشی، پشتیبانی از مدیریت داده پژوهشی، تقویت ارتباطات علمی، توسعه زیرساخت‌های دسترسی آزاد و مخازن نهادی، ارائه خدمات ارزیابی پژوهش و کتاب‌سنجی، و طراحی خدمات مرجع پیشرفته، به افزایش کیفیت، کارآمدی و اخلاق پژوهش کمک می‌کنند. همچنین، چالش‌های رایج در مسیر تحقق این کارکردها از جمله شکاف مهارتی،

محدودیت بودجه، ناهمگونی سیاست ها، و تغییر انتظارات کاربران تحلیل شده و راهبردهایی برای ارتقای نقش کتابخانه ها پیشنهاد می شود. نتیجه گیری مقاله بر این نکته تاکید دارد که سرمایه گذاری هدفمند بر نیروی انسانی کتابدار متخصص، زیرساخت های دیجیتال و تعامل ساختاریافته کتابخانه با مدیریت پژوهش دانشگاه، شرط لازم برای تبدیل شدن کتابخانه به بازیگر فعال در تولید و گردش دانش است.

واژگان کلیدی: کتابخانه های دانشگاهی، خدمات پژوهشی، ارتباطات علمی، سواد اطلاعاتی، علم باز، مدیریت داده پژوهشی

مقدمه

پژوهش علمی در جهان امروز در بستری شکل می گیرد که ویژگی های آن با گذشته تفاوت بنیادین دارد. انفجار اطلاعات، چندرشته ای شدن مسائل، شتاب در انتشار یافته ها، و وابستگی روزافزون پژوهش به داده ها و ابزارهای دیجیتال، از یک سو فرصت های تازه ای برای پیشرفت علم فراهم کرده و از سوی دیگر، مخاطراتی مانند سطحی خوانی، اتکا به منابع نامعتبر، تکرار پژوهی ناخواسته، و فشارهای ناشی از ارزیابی های کمی را برجسته ساخته است. در چنین شرایطی، کتابخانه به عنوان نهادی که تجربه تاریخی در ساماندهی دانش دارد، می تواند نقش تثبیت کننده و هدایتگر داشته باشد. اگر در گذشته کارکرد غالب کتابخانه ها حول گردآوری، سازماندهی و امانت منابع تعریف می شد، اکنون نقش های جدیدی مانند تسهیل ارتباطات علمی، پشتیبانی از نشر دانشگاهی، آموزش سواد داده و سواد پژوهش، مشاوره در مدیریت

استناد و هویت پژوهشگر، و مدیریت دارایی های علمی سازمانی به آن افزوده شده است. اهمیت کتابخانه در پژوهش را می توان در دو سطح فهم کرد. سطح نخست، نقش زیرساختی است که به فراهم سازی دسترسی پایدار و عادلانه به منابع معتبر مربوط می شود. سطح دوم، نقش توانمندساز است که به ارتقای قابلیت های پژوهشگران برای جستجو، انتخاب، تحلیل، استفاده اخلاقی از اطلاعات، و نهایتا تولید دانش اشاره دارد. پیوند این دو سطح سبب می شود که کتابخانه به جای نهادی منفعل، به کنشگری فعال در زیست بوم پژوهش تبدیل شود؛ کنشگری که هم در کیفیت فرآیند پژوهش اثر می گذارد و هم در کیفیت و دیده شدن بروندادهای پژوهشی.

بخش اول: کلیات و چارچوب مفهومی

۱- کتابخانه به عنوان زیرساخت نهادی پژوهش

کتابخانه دانشگاهی را می توان بخشی از زیرساخت پژوهش دانست که مانند آزمایشگاه، مرکز رایانش یا دفتر حمایت از پژوهش، امکان تحقق فعالیت علمی را فراهم می کند. تفاوت اساسی کتابخانه با بسیاری از واحدهای پشتیبان در این است که کتابخانه در نقطه تلاقی منابع، ابزارها، استانداردها و کاربران قرار دارد و از طریق زبان مشترک سازماندهی دانش، میان حوزه های علمی پل می زند. دسترسی به متون علمی معتبر، حفظ تداوم منابع اشتراکی، و فراهم کردن مسیرهای جستجوی هدفمند، زیربنای تصمیم گیری علمی را تقویت می کند و از اتلاف وقت و هزینه پژوهش جلوگیری می نماید.

۲- چرخه پژوهش و جایگاه خدمات کتابخانه ای

چرخه پژوهش معمولاً از مرحله طرح پرسش و مرور پیشینه آغاز می شود، سپس به طراحی روش، گردآوری و تحلیل داده، نگارش و انتشار یافته ها، و در نهایت به مرحله اشاعه، ارزیابی و استفاده مجدد از نتایج می رسد. کتابخانه می تواند در هر یک از این مراحل خدمات متناسب ارائه دهد. در مرحله آغازین، خدمات مرجع و آموزش راهبردهای جستجو و انتخاب کلیدواژه ها اهمیت دارد. در مرحله میانی، نقش کتابخانه در مدیریت داده و رعایت استانداردهای مستندسازی برجسته می شود. در مرحله پایانی، حمایت از انتشار اخلاقی، انتخاب مجله مناسب، مدیریت حق مؤلف، و افزایش دیده شدن پژوهش از طریق مخزن نهادی و شناسه های پایدار نقش کلیدی دارد.

۳- تحول معنای دسترسی در عصر دیجیتال

دسترسی در گذشته اغلب به معنای حضور فیزیکی در کتابخانه و استفاده از قفسه و فهرست برکه ای بود. اکنون دسترسی به معنای توانایی یافتن، بازیابی و به کارگیری منابع در محیط های دیجیتال و شبکه ای است. این تحول، انتظارات کاربران را تغییر داده است. پژوهشگر امروز نیازمند دسترسی از راه دور، بازیابی سریع، و پشتیبانی در استفاده از پایگاه های تخصصی است. بنابراین کتابخانه باید علاوه بر فراهم آوردن محتوا، مسیر استفاده موثر از محتوا را نیز طراحی و تسهیل کند؛ مسیری که شامل آموزش، راهنماهای موضوعی، و خدمات مشاوره ای است.

بخش دوم: بیان مسئله

۱- مسئله اصلی و ابعاد آن

با وجود آنکه در بسیاری از دانشگاه ها، کتابخانه به عنوان واحدی ضروری پذیرفته شده است، در عمل گاه نقش آن به خدمات سنتی تقلیل می یابد. در چنین وضعیتی، کتابخانه از ظرفیت بالقوه خود برای اثرگذاری بر کیفیت و بهره وری پژوهش فاصله می گیرد. مسئله اصلی این مقاله آن است که کارکردهای کلیدی کتابخانه ها در پیشبرد فعالیت های علمی و پژوهشی چیست و این کارکردها چگونه می توانند به شکلی نظام مند در ساختار دانشگاه و فرهنگ پژوهشی نهادینه شوند. این مسئله چند بعد دارد: بعد سیاستی که به جایگاه کتابخانه در برنامه ریزی پژوهش مربوط می شود، بعد مهارتی که به توانمندی کتابداران و پژوهشگران اشاره دارد، و بعد فناوری که به زیرساخت های دیجیتال و نظام های اطلاعاتی مرتبط است.

۲- پیامدهای تضعیف نقش کتابخانه در پژوهش

کاهش نقش کتابخانه در پژوهش پیامدهایی دارد که گاه به شکل مستقیم دیده نمی شود اما اثر آن بر خروجی های علمی قابل توجه است. از جمله، پژوهشگر ممکن است برای یافتن پیشینه، به منابع غیرمعتبر یا موتورهای جستجوی عمومی بسنده کند و دقت مرور ادبیات کاهش یابد. همچنین بدون آموزش صحیح مدیریت اسناد و اخلاق استفاده از اطلاعات، احتمال خطاهای ارجاع دهی، سرقت ادبی ناخواسته یا ضعف در پیگیری منابع بالا می رود. در سطح کلان تر، نبود سازوکارهای نهادی برای نگهداری و دسترس پذیری داده های پژوهشی می تواند به کاهش قابلیت بازتولید پژوهش و تضعیف اعتماد علمی منجر شود.

هدف مقاله تبیین جامع کارکردهای کتابخانه در پژوهش و ارائه تصویری از خدماتی است که کتابخانه می تواند در تعامل با پژوهشگران و مدیریت دانشگاه ارائه کند. سوال های اصلی عبارت اند از: کتابخانه چگونه به ارتقای کیفیت پژوهش کمک می کند، خدمات نوین کتابخانه ای در محیط علم باز چیست، و برای تقویت این نقش ها چه الزامات سازمانی و مهارتی وجود دارد. چارچوب تحلیل بر پیوند میان چرخه پژوهش، نیازهای اطلاعاتی پژوهشگر و خدمات کتابخانه ای استوار است.

بخش سوم: مرور ادبیات

۱- حرکت از کتابخانه منبع محور به کتابخانه پژوهش محور

ادبیات حرفه ای کتابداری نشان می دهد که کتابخانه های دانشگاهی در سطح جهانی به سمت ارائه خدمات پژوهشی حرکت کرده اند. در این رویکرد، تمرکز از مالکیت منابع به دسترسی و از ارائه خدمات عمومی به طراحی خدمات تخصصی برای گروه های پژوهشی تغییر کرده است. مفهوم خدمات پشتیبانی پژوهش در کتابخانه ها طیفی از خدمات مانند مدیریت استناد، آموزش جستجوی پیشرفته، خدمات کتاب سنجی، پشتیبانی از نشر و مخازن نهادی، و خدمات مدیریت داده را در بر می گیرد. در مرورهای نظام مند اخیر نیز نشان داده شده است که این حوزه رو به گسترش است و محورهایی مانند مدیریت داده پژوهشی، خدمات کتاب سنجی و حمایت از دسترسی آزاد در کانون توجه قرار گرفته اند .

۲- کتابخانه و ارتباطات علمی

در ادبیات ارتباطات علمی، کتابخانه ها به عنوان بازیگرانی معرفی می شوند که می توانند در کاهش موانع دسترسی، توسعه مخازن نهادی و ترویج مدل های پایدار نشر علمی نقش آفرینی

کنند. همچنین مطالعاتی بر شکاف ادراکی میان اعضای هیئت علمی و کتابداران درباره نقش کتابدار در ارتباطات علمی تاکید کرده اند و پیشنهاد می کنند که کتابخانه برای پر کردن این شکاف باید به سمت همکاری فعال با پژوهشگران، توسعه مهارت های فناورانه و بازآرایی خدمات حرکت کند .

۳- مدیریت داده پژوهشی و نقش کتابخانه

با داده محور شدن پژوهش، مدیریت داده پژوهشی به یکی از حوزه های کلیدی خدمات کتابخانه ای تبدیل شده است. گزارش ها و مقالات متعددی نشان می دهند که کتابخانه ها می توانند در تدوین برنامه مدیریت داده، مشاوره در استانداردهای فراداده، انتخاب مخازن داده، و آموزش اصول اشتراک گذاری داده نقش داشته باشند. علاوه بر این، سازمان های حرفه ای و گزارش های سیاستی تاکید کرده اند که کتابخانه های دانشگاهی به دلیل تجربه در سازماندهی اطلاعات و نگاه چرخه عمر به منابع، می توانند به مرکز خدمات داده در دانشگاه تبدیل شوند .

بخش چهارم: روش شناسی

این مقاله با رویکرد توصیفی تحلیلی و از نوع مطالعه مروری تحلیلی تدوین شده است. هدف از این رویکرد، صرفاً گردآوری گزاره ها نیست، بلکه بازسازی منطقی رابطه میان نیازهای پژوهشی و خدمات کتابخانه ای و ارائه چارچوبی برای فهم کارکردهای کلیدی کتابخانه در دانشگاه است.

داده های مقاله از طریق مطالعه منابع کتابخانه ای و اسناد علمی مرتبط با خدمات کتابخانه های دانشگاهی، ارتباطات علمی، علم باز و مدیریت داده پژوهشی گردآوری شده است. در مرحله ساماندهی، مفاهیم کلیدی بر اساس چرخه پژوهش و نیز بر مبنای دسته معیارهای تحلیل و

حدود بحث، معیار تحلیل در این مقاله، میزان اثرگذاری هر کارکرد بر یکی از ابعاد اصلی پژوهش شامل کیفیت روش و استناد، سرعت دسترسی و بازیابی، اخلاق پژوهش، دیده شدن و اثربخشی اجتماعی، و قابلیت بازتولید و ماندگاری نتایج است. از آنجا که محیط های دانشگاهی از نظر منابع، سیاست ها و سطح بلوغ دیجیتال متفاوت اند، پیشنهاد های مقاله به صورت اصول و راهبردهای قابل تطبیق ارائه می شود، نه نسخه واحد برای همه سازمان ها.

بخش پنجم: کارکردهای زیرساختی کتابخانه در پژوهش

۱- تامین و مدیریت مجموعه های علمی و دسترسی پایدار

نخستین کارکرد کتابخانه در پژوهش، فراهم کردن دسترسی پایدار به منابع معتبر است. این کارکرد شامل انتخاب و فراهم آوری منابع چاپی و الکترونیکی، مذاکره برای اشتراک پایگاه ها، مدیریت مجوزها، و توسعه سیاست های مجموعه سازی مبتنی بر نیازهای پژوهشی است. در عمل، کیفیت مجموعه ها زمانی ارتقا می یابد که تصمیم های خرید و اشتراک، به داده های استفاده، نقشه پژوهشی دانشگاه و اولویت های گروه های علمی متصل شود. دسترسی پایدار به منابع، از تکرار پژوهی می کاهد و به پژوهشگر اجازه می دهد دانش موجود را دقیق تر ببیند و شکاف های واقعی را تشخیص دهد.

۲- سازماندهی دانش، نمایه سازی و ابزارهای کشف

پژوهش مدرن اغلب نیازمند منابعی است که در یک کتابخانه موجود نیست. خدمات امانت بین کتابخانه ای، تبادل منابع و تامین مدرک، امکان عبور از محدودیت های محلی را فراهم می کند. این کارکرد به ویژه در رشته های میان رشته ای یا حوزه هایی که منابع آن ها پراکنده است، اهمیت بیشتری دارد. به بیان دیگر، کتابخانه از طریق شبکه سازی، دسترسی پژوهشگر را

از مرزهای سازمانی فراتر می‌برد و زمان دستیابی به منابع را کاهش می‌دهد. پژوهش به حافظه سازمانی نیاز دارد. کتابخانه با حفظ پایان نامه‌ها، گزارش‌های پژوهشی و مجموعه‌های ویژه، از گسست دانش جلوگیری می‌کند. در عصر دیجیتال، صیانت تنها حفظ فیزیکی نیست، بلکه شامل نگهداری دیجیتال، پشتیبان‌گیری، فرمت‌های پایدار و سیاست‌های آرشیوی است. ماندگاری منابع، شرط لازم برای انباشت دانش و امکان ارجاع‌پذیری در بلندمدت است.

بخش ششم: کارکردهای توانمندساز کتابخانه در چرخه پژوهش

سواد اطلاعاتی در پژوهش تنها به توانایی جستجو محدود نمی‌شود. پژوهشگر باید بتواند مسئله را به پرسش‌های قابل جستجو تبدیل کند، کلیدواژه‌ها و اصطلاحات کنترل شده را به کار گیرد، نتایج را غربال کند، اعتبار منابع را بسنجد، و یافته‌ها را به شیوه اخلاقی و مستند در متن خود وارد کند. کتابخانه از طریق کارگاه‌ها، مشاوره‌های فردی و راهنماهای موضوعی می‌تواند این توانمندی‌ها را به صورت مستمر تقویت کند. نتیجه این آموزش‌ها، بهبود کیفیت مرور ادبیات، کاهش اتکا به منابع سطحی، و افزایش دقت استدلال علمی است.

۱- خدمات مرجع پیشرفته و مشاوره پژوهشی

خدمات مرجع در شکل نوین، از پاسخگویی ساده به پرسش‌های کتابشناختی فراتر رفته است. کتابدار مرجع می‌تواند در طراحی راهبرد جستجو برای مرورهای نظام‌مند، پیشنهاد پایگاه‌های تخصصی، آموزش تکنیک‌های جستجوی دقیق، و حتی در مدیریت گردش کار منابع با ابزارهای مدیریت استناد نقش داشته باشد. در برخی دانشگاه‌ها، خدماتی مانند رزرو کتابدار یا مشاوره پژوهشی در بازه‌های زمانی مشخص ارائه می‌شود و پژوهشگر به جای سردرگمی میان ابزارها، مسیر روشن‌تری برای کار خود می‌یابد. تجربه‌های ارائه خدمات مرجع مجازی و

آموزش های آنلاین نیز نشان داده است که کتابخانه می تواند محدودیت زمان و مکان را تا حد زیادی کاهش دهد .

۲- مدیریت استاندارد، اخلاق پژوهش و پیشگیری از خطا

یکی از نقاط آسیب پذیر پژوهش، مدیریت منابع و استاندارددهی است. اشتباه در ارجاع دهی، استفاده ناقص از منابع یا عدم رعایت اصول نقل قول، می تواند به تضعیف اعتبار علمی پژوهش منجر شود. کتابخانه با آموزش نرم افزارهای مدیریت منابع، تبیین اصول اخلاق پژوهش، و ارائه راهنماهای استاندارد نگارش علمی، نقش پیشگیرانه دارد. این نقش، به ویژه برای پژوهشگران تازه کار یا دانشجویان تحصیلات تکمیلی حیاتی است، زیرا از ابتدا شیوه درست کار علمی را تثبیت می کند.

۳- خدمات ارزیابی پژوهش و کتاب سنجی

ارزیابی پژوهش در دانشگاه ها به شاخص های گوناگون وابسته شده است. در کنار فرصت هایی که این شاخص ها برای تحلیل وضعیت پژوهش فراهم می کنند، خطراتی مانند شاخص زدگی، ساده سازی کیفیت علمی و سوءبرداشت از معیارها نیز وجود دارد. کتابخانه می تواند به عنوان واحدی متخصص، خدمات کتاب سنجی و تحلیل استنادی را به شکلی مسئولانه ارائه کند؛ از جمله آموزش معنای شاخص ها، تحلیل شبکه همکاری، شناسایی حوزه های اثرگذار، و کمک به تصمیم گیری راهبردی در انتخاب مجله یا مسیر انتشار. هنگامی که این خدمات با نگاه اخلاقی و آموزشی ارائه شود، به جای تقویت فشار کمی، به ارتقای کیفیت و جهت دهی آگاهانه پژوهش کمک می کند.

۴- پشتیبانی از ارتباطات علمی، نشر دانشگاهی و دیده شدن پژوهش

کتابخانه می‌تواند حلقه اتصال پژوهشگر با نظام نشر علمی باشد. این نقش شامل آشنایی پژوهشگران با مسیرهای انتشار، معیارهای انتخاب مجله، شناخت مجلات نامعتبر، و راهنمایی درباره حقوق نشر و دسترسی آزاد است. همچنین کتابخانه با توسعه مخزن نهادی و ساماندهی بروندهای علمی، به افزایش دسترس پذیری و دیده شدن پژوهش کمک می‌کند. ادبیات حرفه‌ای نشان داده است که کتابخانه‌ها برای حمایت از ارتباطات علمی، ابزارها و سازوکارهای متنوعی به کار می‌گیرند و همزمان با چالش‌های جدید نیز مواجه‌اند.

۵- مدیریت داده پژوهشی و زیرساخت‌های داده محور

در بسیاری از رشته‌ها، داده پژوهشی به سرمایه‌ای هم‌ارز مقاله تبدیل شده است. مدیریت داده شامل برنامه‌ریزی از آغاز پژوهش، مستندسازی، انتخاب فرمت مناسب، ذخیره امن، تعیین سطح دسترسی، و آماده‌سازی برای اشتراک‌گذاری یا آرشیو است. کتابخانه به دلیل تجربه در استانداردهای فراداده و نگاه چرخه عمر، می‌تواند خدمات داده را سامان دهد، به پژوهشگران در تدوین برنامه مدیریت داده مشاوره دهد و مسیرهای نگهداری و انتشار داده را معرفی کند. در گزارش‌های سیاستی و مطالعات تجربی نیز تاکید شده است که کتابخانه‌های دانشگاهی می‌توانند به مرکز خدمات داده در دانشگاه تبدیل شوند و از این طریق در چرخه خلق دانش حضور فعال داشته باشند.

۶- حمایت از علم باز و دسترسی آزاد

علم باز، کتابخانه را از مصرف‌کننده محتوا به تولیدکننده زیرساخت و سیاست تبدیل می‌کند. حمایت از دسترسی آزاد می‌تواند از طریق آموزش حقوق نشر، مشاوره درباره مجوزهای باز،

توسعه مخازن نهادی، و مشارکت در قراردادهای تحول آفرین یا مدل های جدید تامین هزینه نشر پیگیری شود. گزارش های سازمانی در اروپا نشان می دهند که کتابخانه ها برای بلوغ خدمات دسترسی آزاد و مدیریت داده، نیازمند توسعه شایستگی های تخصصی و سازوکارهای سازمانی مشخص هستند و این خدمات به تدریج از مرحله آغازین به مرحله پیشرفته حرکت می کنند. همچنین راهنماهای کاربردی بر این نکته تاکید دارند که کتابخانه می تواند در تمام مراحل چرخه پژوهش، از طراحی پروژه تا انتشار و اشتراک گذاری، آموزش و مشاوره های مرتبط با پژوهش باز ارائه دهد.

بخش هفتم: الزامات، چالش ها و راهبردهای تقویت نقش کتابخانه

۱- الزامات سازمانی و سیاستی

نقش پژوهش محور کتابخانه زمانی تحقق می یابد که در سطح مدیریت دانشگاه به رسمیت شناخته شود. اگر کتابخانه در تصمیم گیری های پژوهشی و آموزشی حضور ساختاریافته نداشته باشد، خدمات آن پراکنده و وابسته به تلاش های فردی خواهد ماند. تدوین سیاست های روشن برای مدیریت داده، دسترسی آزاد، مدیریت بروندهای علمی و استانداردسازی خدمات آموزشی، از جمله الزامات سطح کلان است. تجربه پژوهش های داخلی نیز بر نیاز به تقویت خدمات پژوهشی، استفاده از فناوری های نوین و بهره گیری از کتابداران متخصص تاکید کرده است.

۲- چالش مهارتی و بازآموزی حرفه ای

یکی از مهم ترین چالش ها، شکاف مهارتی است. ارائه خدمات کتاب سنجی، مدیریت داده، یا مشاوره نشر علمی نیازمند توانمندی هایی است که در آموزش سنتی کتابداری همیشه

پررنگ نبوده است. از سوی دیگر، پژوهشگران نیز گاه انتظارات خود از کتابخانه را محدود به خدمات سنتی می دانند. راهبرد موثر، سرمایه گذاری بر بازآموزی کتابداران، ایجاد نقش های تخصصی مانند کتابدار داده یا کتابدار ارتباطات علمی، و طراحی برنامه های آموزشی متناسب با نیازهای واقعی گروه های پژوهشی است.

۳- چالش منابع مالی و اولویت چالش فناوری و یکپارچگی سامانه ها

کتابخانه پژوهش محور به فناوری های متنوعی نیاز دارد؛ از سامانه های کشف و احراز هویت تا مخازن نهادی و ابزارهای تحلیل. نبود یکپارچگی میان سامانه ها، تجربه کاربری را تضعیف می کند و موجب می شود پژوهشگر مسیرهای غیررسمی را ترجیح دهد. راهبرد مهم، حرکت به سمت معماری یکپارچه خدمات، استانداردسازی فراداده، و ایجاد نقطه دسترسی واحد برای خدمات پژوهشی است.

۴- بازتعریف رابطه کتابخانه و اعضای هیئت علمی

کتابخانه زمانی در پژوهش اثرگذار می شود که رابطه ای مبتنی بر اعتماد و همکاری با اعضای هیئت علمی شکل بگیرد. برخی مطالعات نشان داده اند که ادراک ها درباره نقش کتابدار در ارتباطات علمی همیشه همسو نیست و این موضوع می تواند مانع همکاری شود. راهبرد پیشنهادی، تقویت نقش کتابداران رابط موضوعی، حضور فعال در نشست های گروه های آموزشی، ارائه خدمات سفارشی برای پروژه های پژوهشی، و تبدیل کتابخانه به شریک علمی قابل اتکا است.

بخش هشتم: نتیجه گیری

کتابخانه ها در پیشبرد فعالیت های علمی و پژوهشی، کارکردهایی دارند که از تامین منابع تا مشارکت در چرخه کامل خلق و گردش دانش امتداد می یابد. در سطح زیرساختی، کتابخانه با مدیریت مجموعه ها، سازماندهی دانش، تامین مدرک و صیانت از میراث علمی، پایه های دسترسی و تداوم پژوهش را تضمین می کند. در سطح توانمندساز، کتابخانه با آموزش سواد اطلاعاتی و پژوهشی، خدمات مرجع پیشرفته، پشتیبانی از اخلاق پژوهش و مدیریت استناد، ارائه خدمات ارزیابی پژوهش، حمایت از ارتباطات علمی و نشر دانشگاهی، مدیریت داده پژوهشی و پشتیبانی از علم باز، به افزایش کیفیت، کارآمدی و اعتبار علمی کمک می نماید. تحقق کامل این نقش ها نیازمند نگاه سیاستی و سرمایه گذاری سازمانی است. کتابخانه باید از حاشیه به متن ساختار پژوهش دانشگاه منتقل شود و خدمات آن بر اساس چرخه پژوهش و نیازهای واقعی پژوهشگران طراحی گردد. تقویت مهارت های تخصصی کتابداران، یکپارچه سازی فناوری ها، و ایجاد همکاری پایدار با اعضای هیئت علمی، مسیر عملیاتی کردن این تحول است. در نهایت، کتابخانه ای که پژوهش محور عمل می کند، نه تنها مصرف دانش را تسهیل می کند، بلکه در تولید، ارزیابی و ماندگاری دانش نیز سهم مستقیم دارد و به عنوان یکی از ارکان حکمرانی علم در دانشگاه شناخته می شود.

منابع و مآخذ

درودی، فریرز؛ رجبعلی بگلو، رضا؛ رسولی، بهروز. ۱۴۰۴. سنجش خدمات کتابخانه های دانشگاهی ایران در ارتباط با اسناد بالادستی علم و فناوری. فصلنامه بازیابی دانش و نظام های معنایی. انتشار آنلاین ۰۷ آذر ۱۴۰۴.

نجف قلی نژاد، اعظم؛ شاکری، صدیقه. ۱۴۰۳. تحول در نقش کتابخانه های دانشگاهی در پی شیوع همه گیری کووید ۱۹. علوم و فنون مدیریت اطلاعات. دوره ۱۰، شماره ۱، صفحات ۱۱۷ تا ۱۴۲.

Griffin, S. ۲۰۱۳. Libraries' Response to Scholarly Communication in the Digital Era. Endnotes: The Journal of the New Members Round Table. Volume ۷, Number ۱.

Tenopir, C.; Birch, B.; Allard, S. ۲۰۱۲. Academic Libraries and Research Data Services: Current Practices and Plans for the Future. An ACRL White Paper. Chicago, IL: Association of College and Research Libraries.

van der Graaf, M. ۲۰۲۳. Open Science Services by Research Libraries: Organisational Perspectives; Developmental Stages and Competences for Open Access and Research Data Management Support Services. A LIBER and ADBU report.

Cox, A. M.; Pinfield, S. ۲۰۱۵. Research Data Services in Academic Libraries: Data Intensive Roles for the Future. Journal of eScience Librarianship. Volume ۴, Issue ۲, Article e۱۰۸۵.